

השיעור השבועי

גליון מס' 545

הרב המקדים: הג"ד עידו שחר שליט"א
אב"ד אשדוד

השיעור נמסר בכל מוצאי שבת בבית"כ היזדים ומשודר דרך הליון והרדיו ובקוויים רבים. מיסודו של מרן רבינו עובדיה יוסף זצ"ל

ר"ת	יציאה	כניסה	ירושלים
21:00	20:05	19:13	חל אביב
20:57	20:03	19:12	חיפה
21:00	20:06	19:15	באר שבע
20:57	20:04	19:12	

במדבר | כ"ט אייר תשפ"ו

כתב ועורך השיעור:

הרב דכיר פריץ שליט"א

הלכות ספירת העומר - ו

קיבל שבת מבעוד יום ונזכר שלא ספר את העומר. אם תוספת שבת היא לכל מיילי או רק לקדושת שבת ולאיסור עשיית מלאכות. קבלת שבת לחלק מהמלאכות. קיבל שמיני עצרת מבעוד יום אם יאכל בסוכה או בבית. קידוש בשבועות מבעוד יום. ברכות התורה בשבועות. בדרך המפיל ונזכר שלא ספר את העומר. התפלל ערבית וקיבל שבת מבעוד יום ונזכר שלא הניח תפלין. המניח תפלין בבין השמשות יברך. צביעה בתחבושת בשבת

מדליקים נר חנוכה ואחר כך נר שבת, שאם ידליק קודם נר שבת, קיבל שבת ולא יוכל להדליק נר חנוכה. ולמה לא הצינו שיעשה תנאי, שמקבל שבת לכל מיילי חוץ מנר חנוכה, רואים שקבלת שבת היא לכל מיילי, ולא יכול לעשות תנאי כזה.

ברכה אחרי ההדלקה

ד. ועוד שהרי הרמ"א (סי' רסג ס"ה) כתב על פי דברי מהרי"ו (בחדושי דינים שבסוף הספר אות כט), שמברכים אחר ההדלקה, כי אם יברך קודם יקבל שבת ולא יוכל להדליק. בדברי בה"ג עצמו יש לומר שמקבלים שבת בהדלקה ולא בברכה, אבל כך כתב הרמ"א. ולכאורה גם בזה אפשר שיעשה תנאי פעם בשנה, שכאשר מברך "להדליק נר של שבת" לא מקבל בזה שבת לענין הדלקת הנרות, אלא רק לשאר הדברים, וכך יוכל לברך ולעבור לעשייתן. משמע שלא מועיל תנאי כזה, כי קבלת שבת היא לכל מיילי (ע"ע מקראי קודש ימ"נ סי' לח אות ב).

נזכר שלא אמר הלל

ה. לפי זה לכאורה אם חל חג השבועות ביום ששי - כמו השנה - והוא שתה הרבה יין וקם ברגע האחרון להתפלל יחיד, וקיבל שבת מבעוד יום, ונזכר שלא אמר הלל עם ברכה, אם קבלת שבת לכל מיילי, כבר חג השבועות עבר, ואם תגיד שקבלת שבת לא לכל מיילי, יוכל לומר הלל.

יש לחלק

ו. אולם יש לחלק, שלענין עשיית מלאכות, אי אפשר שיקבל שבת למלאכה זו ולא למלאכה אחרת, כי אין קבלת שבת לחצאין, ולכן לא יכול לקבל שבת רק לענין מוקצה והדלקת חשמל וכדומה ולא לענין הדלקת נר חנוכה. מה שאין כן לשאר הדברים, כגון ספירת העומר ואמירת יעלה ויבא והלל של אתמוול, זה כבר דיון אחר, האם חלף הלך לו יום ששי או לא. בכל אופן נידון הזרע אמת תלוי בחקירה הזו, שאם קבלת שבת לכל מיילי, לא יוכל לספור את של אתמוול, ואם היא רק לגבי קדושת השבת, יספור את של אתמוול, ובצאת הכוכבים יברך ויספור את של היום. ולהלכה כיון שיש בזה צדדים באחרונים

שליט"א, שמנהיג את דורנו בחכמה ובאומץ, ומנחיל לרבות של בני תורה ולכלל עם ישראל את כל העקרונות החשובים האלה, שבזכותם אנחנו נאחזים בארץ ישראל וזוכים לשמירה משמים.

דברי מרן שליט"א: חזק וברוך לאב בית הדין באשדוד הרב עידו שחר, שיזכה לשבת על מדין עוד רבות בשנים, ולמיון אליבא דהלכתא, ותהיה לו סייעתא דשמיא כמו שיש לו עד היום, יזכה להגדיל תורה ולהאדירה.

² ראייה של אחרונים צריך לעיין היטב ולראות אם הם צודקים, ולא להיבהל, אבל ראשונים כמלאכים ואין לחלוק עליהם.

קיבל שבת ונזכר שלא ספר

א. 'בשו"ת זרע אמת (ה"א ס"ו) - היה לפני כ-250 שנה - הסתפק, לגבי אדם שבילל ששי וביום ששי שכח לספור את העומר, ובערב שבת התפלל בפלג המנחה - שעה ורבע לפני צאת הכוכבים - וקיבל שבת מבעוד יום, ונזכר שלא ספר את העומר, האם יספור את המספר של אתמוול או לא, הרי מצד אחד קיבל שבת, ומצד שני עדיין זה לא לילה. בספר ערך השלחן (סי' תפט סק"ט) כתב שנידון זה תלוי בחקירה הידועה מהו גדר דין תוספת שבת, האם היא לכל מיילי, או רק לענין קדושת השבת.

"יעלה ויבא"

ב. וכן יש לדון כשחל ראש חודש ביום ששי, ולא התפלל מנחה, ואחר שהתפלל ערבית של שבת וקיבל שבת נזכר שלא התפלל מנחה, ומתפלל תשלומין, האם יזכיר "יעלה ויבא", מצד אחד הוא לפני השקיעה, ומצד שני קיבל שבת, ושבת זה לא ראש חודש. אם נאמר שקבלת שבת היא לכל הדינים, נגמר ראש חודש ולא יאמר, אבל אם היא לא לכל הדינים, אלא רק לענין קדושת השבת, שלא ידליק חשמל ולא יעשה מלאכות, עדיין הוא נמצא ביום ששי.

קבלת שבת חלקית

ג. מה תאמר, אולי יעשה תנאי שמקבל שבת רק לענין פרישה ממלאכה, שלא ידליק חשמל ולא יתפוס את הטלפון, אבל לענין ספירת העומר וכדומה לא מקבל שבת, ואז יוכל לספור את של אתמוול, ואחר צאת הכוכבים יספור את של היום. האם מועיל שיעשה תנאי? אכן בספר עמוק ברכה (פומרוצ'ק, עמ' 10) נסתפק אם קיבל עליו שבייתה רק ממוקצת מלאכות, אם חל עליו תוספת שבת בקבלה זו. ובשו"ת הר צבי ח"א (האו"ח סי' קלט ד"ה ובעיקר השאלה) - הובא בילקוט יוסף (שבת א"ח"ב עמ' תתז) - דן בנושא הזה, ומוכיח מהרמב"ן והר"ן (שבת כג:) שאי אפשר לעשות תנאי לחצאין², שהרי הביא את בה"ג (סימן ט) הסובר שקבלת שבת תלויה בהדלקת נר שבת, ולכן בחנוכה בערב שבת קודם

¹ **מדברי הרב עידו שחר שליט"א:** ברשות מרן הראשון לציון שליט"א, אשלים את הדברים. ב"ה זכינו לדור בארץ ישראל, "ארץ אשר... תמיד עיני ה' אלוך בה" (דברים יא, יב), וכולם יודעים שהיישוב היהודי בארץ ישראל נמצא בעוונות בסכנה מתמדת, על אחת כמה וכמה בשנים האחרונות. ואנחנו שומעים ממרן שליט"א שחוזר שוב ושוב על העקרונות החשובים, שבזכותם מובטח קיומנו בארץ, אמונה וקבלת תורה ומסירות נפש לתורה, אלו דברים שאם נאחו בהם נזכה להינצל מחבלי משיח ולהיאחז בארץ ישראל. הזכות לחיות בארץ ישראל מונתת כמובן בשמירת מצוות, ובגלל הרגישות המיוחדת שהקב"ה טבע בארץ, היא לא יכולה לסבול דברים שעלולים לפגום בקדושתה. ברצוני להודות למרן הראשון לציון

נאמר ספק דרבנן לקולא³, ויכול לספור את הספירה של אתמול, ובלילה ישמין לספור בברכה.

קיבל שמיני עצרת מבעוד יום

ז. עוד דוגמא, בהושענא רבה מי שמקבל עליו יום טוב של שמחת תורה ורוצה לקדש מבעוד יום, אם יקדש ויאכל בבית, שמא עדיין נחשב יום וחייב בסוכה, ואם יקדש ויאכל בסוכה, שמא נחשב לילה ועובר על בל תוסיף. לכן כתב מהרש"ל (בתשו"ס סי' סח) שימתין ולא יקדש צאת הכוכבים, שלא להיכנס לספק. בא ה"ט⁴ (סי' תרסח) והקשה עליו, שבחנים גזר תענית להמתין עד צאת הכוכבים, שהרי כבר חלף והלך ממנו חובת היום מה שהיה עליו קודם, ונחשב כמו הלילה ומחר ממש, ולכן יכול להתפלל ערבית ולקדש מבעוד יום. ובעצם חולקים בחקירה שלנו, שלפי ה"ט⁵ תוספת שבת היא לכל הדינים כולם, אך למהרש"ל רק לגבי קדושת היום נאמרה התוספת, אבל סוף סוף זה יום.

קידוש בשבועות מבעוד יום

ח. בענין תוספת מחול על הקודש בשבועות, בספר עמק ברכה (דף סט ע"ג) לרבי אברהם הלוי הורוויץ ובנו השל"ה הקדוש, הביאו קידוש שאמר מהר"ש מלובלין בשם הגאון רבי יעקב פולק, שלא לקדש בליל שבועות עד שיהיה צאת הכוכבים ודאי. וכתב, ואל תשיבני ממה שאמרו בגמרא ברכות (נ"ב:), רב צלי - התפלל ערבית - של שבת בערב שבת, רבי יאשיה מצלי של מוצאי שבת בשבת, כי תפלה זה דין אחר, שאפשר להתפלל מפלג המנחה, שכן הגמרא (ברכות כז.) פסקה גם כחכמים וגם כרבי יהודה, דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד. אבל את הקידוש לא יקדים, כי נאמר "תמימות תהייתה". גם בשו"ת משאת בנימין (בחיידושי דינים שבסוף הספר, או"ח סימן ד) - היה קדמון לפני כ-450 שנה, תלמיד הרמ"א, מהרש"ל, מהר"ש מלובלין, וחבר של הלבוש והסמ"ע - הביאו המגן אברהם (סימן תצד סק"א) ועוד - כתב על הפסוק (ויקרא כג, טו) "שבע שבתות תמימות תהייתה", דהיינו שצריך לגמור את התמימות, ואחר כך "עצרת תהיה לכם" - זה חג שבועות, ואם בערב החג יוסיף מחול על הקודש יפגע בתמימות, ולכן צריך לחכות עד צאת הכוכבים. וכן כתבו מרן החב"ב בשיירי כנה"ג (ר"ס תצד), הפרי חדש (סק"א), האליה רבה (סק"ג), השבות יעקב (סימן נב) ועוד, שלא לקדש בשבועות לפני צאת הכוכבים, משום "תמימות תהייתה".

איחור תפלת ערבית

ט. הטורי זהב (ר"ס תצד) הוסיף, שגם מתאחרים מלהתפלל ערבית עד צאת הכוכבים, אבל העמק ברכה כתב מפורש שתפלה מתפללים מוקדם, ורק קידוש מקפידים לעשות אחר צאת הכוכבים. ובאמת תמוה לחלק בין תפלה לקידוש, שהרי בגמרא שם דנו, אומר קדושה והבדלה על הכוס או לא, ופשוטו ממה שאמר שמואל מתפלל אדם של שבת בערב שבת, ואומר קדושה על הכוס, ומתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת ואומר הבדלה על הכוס. ואם כן מפורש בגמרא שאין הבדל בזה בין תפלה לכוס קידוש והבדלה.

דעת החולקים

י. אולם הגאון רבי יוסף יוזפא - היה לפני כ-400 שנה - בספר יוסף אומץ (סי' תתק, עמ' קפז), הביא דברי העמק ברכה, וכתב: אכן באמת לא ראיתי לרבנן קשישאי בעלי מעשה אשר בארצנו ארץ אשכנז שמקפידים בדבר זה, ובפרט אלה שקוראים את כל התיקון בליל שבועות ורוצים להספיק הכל, ולכן מותר לקדש גם בבין השמשות. ויש לבאר, שכיון שהלכה כרוב הפוסקים שספירת העומר בזמן הזה מדרבנן, ומן הדין מקילים בבין השמשות לספור את היום

³ כמו שיכול מן הדין לספור בבין השמשות שהוא ספק יום ספק לילה, מדין ספק דרבנן לקולא. בשבוע שעבר היינו בלוס אנג'לס, גמרו תפלת ערבית בליל שבת בשקיעה, והיה ציבור גדול שבאו לספור את העומר, והיה אחד לידי שאמר, עכשיו בין השמשות - ספק יום ספק לילה. ואמרת לי: כן, שישפרו. שאל לתומו, האם עבדין ספק דרבנן לקולא לכתחילה? אמרת לי: כן, תראה בילקוט יוסף (עמ' סז), שם הבאנו בשם הב"ח (ר"ס תפט) שמעיד שמנהג העולם לספור את העומר בבין השמשות. ושכן כתב בשו"ת מהרש"ל (סי' יג). ואם תגיד להם שלא יספרו, הם מאות אנשים שיתפזרו כל אחד לביתו, והרבה ישכחו לספור, וגם בבוקר לא יספרו, ועלולים לאבד את המצוה היקרה הזו.

לגבי הכלל דעבדין ספק דרבנן לקולא לכתחילה, הסטייפלר בקהילות יעקב (ברכות סי' ה) כתב שספק דרבנן לקולא הוא מדין ודאי, ולכן מותר לכתחילה. כך

הבא, אם כן גם לענין "תמימות" יש להקל בבין השמשות. גם בספר דגל מחנה אפרים (האו"ח סימן ג) - לרבי אפרים לניאדו מרבני חלאב - כתב, שאין להקפיד בזה בליל חג השבועות, והוכיח כן מהתוס', שברגע שמקבל יום טוב זה נקרא שעברו שבע שבתות תמימות, ומשמע שקבלת שבת או יו"ט היא לכל מילי. גם בשו"ת מלמד להועיל (ח"א או"ח סי' קק) - נולד לפני כ-180 שנה - כתב, שהיעב"ץ בסידור בית יעקב (עמ' תקסג) כתב על חומרא זו, שדקדוק קלוש הוא מהאחרונים, ואפילו למי שירצה להחמיר, דיו שימתין בסעודה עד צאת הכוכבים, ובתפלה מוטב שיוסיף מחול על הקודש. גם רבי חיים פלאג' בספרו מועד לכל חי (סימן ח אות כג) - כדאי שלכל אחד יהיה את הספר הזה ויעבור על ההלכות - כתב, שהיעב"ץ היקל הרבה בדין זה, וסבר מר שאין להקפיד להמתין עד הלילה. והסכים עם דבריו.

"בעצם היום הזה"

יא. הגאון רבי שלמה הכהן מוילנא בעל 'חשק שלמה' (הובא בספר ראשית בכורים דני"ט סע"ב), וגם הנצי"ב (בשו"ת משיב דבר חאו"ח סי' יח), באו מכיוון אחר, שכתוב בפסוק (ויקרא כג, כא) "וקראתם בעצם היום הזה מקרא קודש יהיה לכם", זאת אומרת שהקידוש של חג שבועות צריך שיהיה בעצם היום הזה ולא בבין השמשות ולא לפני כן בזמן התוספת. אבל זה פלא, מה כוחם גדול לעשות לימודים מפסוקים, והרי ביומא (פא). למדו מפסוק זה דרשה אחרת, שאינו חייב כרת אלא העושה מלאכה בעיצומו של יום, אבל העושה מלאכה בזמן של תוספת יום הכפורים אינו חייב כרת, ועבר על עשה בלבד. וכתב הרא"ה (בחיידושי לכתובות ס.) - רבי אהרן הלוי - שאין לנו כוח ללמוד לימודים מפסוקים, מה שלא דרשו חכמי התלמוד.

להלכה

יב. להלכה לגבי תפלת ערבית אפשר להתפלל מוקדם, מפלג המנחה. ולגבי קידוש, במקומות אלו שאפשר בנקל לחוש לדברי האחרונים ולהמתין מלקדש עד לאחר צאת הכוכבים, נכון לעשות כן, אבל מי שיש לו ילדים קטנים, או שממחר ללימוד, ומכל מיני סיבות שהן, רשאי לקדש מבעוד יום. ובצרפת ובארצות אירופה וכדומה שהשקיעה מתאחרת מאד בימי הקיץ, ובני הבית מצטערים לשבת ולהמתין עד הלילה, וגם זה גורם הפרעה לסדר לימוד התיקון בלילה, יש להקל להם יותר לקדש ולסעוד מבעוד יום (יח"ד ח"ו סי' ל, חו"ע יו"ט עמ' שה, ילקו"י סה"ע עמ' תרה).

ברכות התורה בשבועות

יג. בשו"ת התעוררות תשובה (ח"א סימן סח) - להגאון רבי שמעון סופר, בן הכתב סופר ונכד החתם סופר - חידש, שצריך להתפלל ערבית של חג השבועות דוקא בלילה ולא מבעוד יום, ולא מטעמו של השל"ה הקדוש ואביו, אלא מטעם אחר, שהרי בליל שבועות אנחנו נשארים ערים כל הלילה ולומדים⁴, ויש דיון בפוסקים האם בבוקר יום שבועות מברכים ברכות התורה, הספרדים נוהגים כפשוט דברי השלחן ערוך (סימן מז סעיף יב) שיכולים לברך ברכות התורה גם אם היה ער כל הלילה, שכן כתב בזו הלשון: אף אם למד בלילה, הלילה הולך אחר היום שעבר, ואינו צריך לחזור ולברך כל זמן שלא ישן. ע"כ. ואמנם המגן אברהם (סי' יב) פירש, שמי שלומד בלילה, אינו מברך ברכות התורה על הלימוד של הלילה, כי הלילה הולך אחר היום, כל זמן שלא ישן, ואם לא ישן בלילה אינו מברך גם בבוקר. וכך נוהגים האשכנזים. אבל החיד"א (בברכ"י סי' מז ס"ק יב) פירש, שאינו צריך לברך בלילה כל זמן שלא ישן, אבל בעמוד השחר מברך ברכות התורה למרות שלא ישן.

לפי הסברא והמהלך שלו. אבל מרן זצ"ל בספריו (שו"ת חו"ע סי' יג אות ג בהע', יב"א ח"ז האו"ח סי' מב, ח"ח חו"ד סי' יג אות ה, הל"ע ח"ד עמ' קכד, ח"ו עמ' רד, חו"ע תנובה עמ' שלו, שבת ג עמ' תפו, שבת ד עמ' רנד, אבלות א עמ' קלג, יח"ד ח"א סי' כג בגליון מס' 5, טו"ב ח"ב עמ' תכה, לוי"ת חן עמ' קי, מאור ישראל ברכות ב ע"א, ועוד) האריך בזה, וזה כלל לא פשוט. אמנם התשב"ץ בזהר הרקיע (שורש א) כתב שחכמים מראש קבעו דבריהם רק על הודאי, ולא דיברו על הספק (ע"ע ביבין שמועה דף כה ע"ג), וזה מסייע לדבריו הסטייפלר, אבל זה שנוי במחלוקת הפוסקים.

⁴ אם שבועות חל במוצאי שבת, בכל שבת הוא נח כשעה וחצי אחרי החמין, ובאותה שבת נח כמה שעות כדי שיהיה לו כח ללמוד בלילה, רק שלא יאמר שהוא נח לצורך מוצאי שבת.

יישן בערב החג

יד. בא הגאון רבי עקיבא איגר (סימן מז סעיף ב) ומצא פתרון שיועיל לכל הדעות, שילך לישון בערב שבועות שינת קבע⁵, ובבוקר של שבועות כמה נפשך יתחייב לברך ברכות התורה, כי אם השינה גורמת, הוא ישן בערב החג, ואם היום קובע, הגיע עמוד השחר והוא יכול לברך. אבל אפשר שאחר שהתפלל ערבית וברך אהבת עולם "ובהם נהגה יומם ולילה"⁶, וקרא קריאת שמע, יצא בזה ידי חובת ברכות התורה, ושוב אינו יכול לסמוך על מה שישן בערב החג ולברך, ואם תאמר שהרי לא שנה [למד] לאלתר, שהרי קריאת שמע היא לשם מצווה ולא לשם לימוד תורה. אבל אם התפלל מבעוד יום, הרי שקריאת שמע היא כקורא בתורה ויוצא בזה ידי חובה של ברכות התורה במה שאמר אהבת עולם ושנה לאלתר. לכן כתב בהתעוררות תשובה, שיתפלל ערבית בצאת הכוכבים, וממילא קריאת שמע לא תועיל לברכות התורה, ויוכל להרוויח את עצת רבי עקיבא איגר לישון בערב החג ולמחרת לברך ברכות התורה. קצת הסבר קשה, אבל אין דבר, צריך שיהיה משהו קשה בשיעור, שידעו שבתורה שלנו לא הכל קל... ואמנם כל זה לאשכנזים⁷, הם צריכים את הפתרון הזה. אולם אנחנו הספרדים קיבלנו הוראות מרן, והחיד"א ועוד אחרונים למדו בדעת מרן שאף הניעור כל הלילה מברך ברכות התורה, ולא צריך לצאת ידי חובה ממישהו אחר.

תפלין אחר ערבית וקבלת שבת

טו. עוד נפקא מינה בחקירה זו, מי שלא הניח תפלין ביום ששי - איך אפשר, וכי אין לו יראת שמים, לא מפחד מגהינם?! אלא שהיה בבית הסוהר⁸, ושחררו אותו ברגע האחרון - והצטרף למנין של פלג המנחה, והתפלל ערבית ואמר 'בואי כלה, בואי כלה', וכשגמר נזכר שלא הניח תפלין היום. האם יכול להניח תפלין אחר שקיבל שבת או לא? מרן השלחן ערוך (סימן ל סעיף ה) כתב, שאם התפלל תפלת ערבית מבעוד יום - וכל שכן כשקיבל שבת - עד שלא הניח תפלין, אין לו להניחם אחר כך. בילקוט יוסף שיצא לאור לפני כארבעים שנה בשנת תשמ"ה (ח"א עמ' לח, ס"ל ס"ו) כתבנו, שאם התפלל ערבית מבעוד יום⁹ - או שקיבל שבת - להלכה יניח תפלין בלי ברכה. ושלחו לי מכתבים¹⁰ והקשו שזה נגד השלחן ערוך, ובפשוטות תירצנו, שזהו לחומר ענין 'קרקפתא דלא

⁵ יש שכתבו על פי הביאור הלכה (ד"ה ס"ד) ששינת קבע היא במשך חצי שעה, אבל מרן זצ"ל בספריו (יבי"א ח"ח האו"ח ס"ה) הביא ראיה מהרא"ש (פ"ק דברכות ס"י ג, ובתשו"ת כלל ד ס"א) ועוד ראשונים, ששינת קבע היא כל שיעולה למיטה ושוכב לישון, ולא שיושב וקורא ומתמנח, כמו שרואים אנשים כאלו שיושבים בשיעור ונרדמים... המשנה ברורה היה גדול הדור, אף אחד לא מפקפק, אבל לא קיבלנו הוראותיו כמו הוראות מרן הבית יוסף.

מי שברך ברכת המפיל ולאחר מכן נזכר שלא ספר את העומר, אמר הגרא"י שטיינמן (עלון אוצרות פרי חיים מס' 11) - לא יודע אם הלכה למעשה או בדרך פלפול - שייחון שעון מעורר, ילך לישון כחצי שעה - כדעת המשנה ברורה - כדי שתחול ברכת המפיל, ואחר כך יקום ויספור את העומר. אולם קשה, שעד שישן ונרדם צריך להתעורר בחזרה. ביחוד דעת ח"ד (ס"ה נא) מרן הביא פוסקים וראיות מירושלמי (ברכות פ"א ה"א) ועוד שמונת לדבר אחר ברכת המפיל דברים הנצרכים, וכגון אדם שיצא לשירותים אחר ברכת המפיל, שמוותר לו לברך "אשר יצר". וכן אם אביו נכנס לחדר ושואל, איפה שמת את הספר הזה, אני רוצה לעיין בו, ורומז לו: הו... ומצביע למעלה ולמטה... ואבא שלו מסתבר, איפה כיבוד אב ואם? מותר לומר: שמת בארון מצד שמאל. כי זה לא ברכת המצוות שצריך עובר לעשייתו, כדמוכח מדברי התוספות מסכת ברכות (יא: ד"ה שכבר), שהקשו מדוע לא מברכים על השינה בסוכה "לישן בסוכה", והרי איסור שינה מחוץ לסוכה חמור יותר מאכילה מחוץ לסוכה, שאוכלים ושותים עראי חוץ לסוכה (סוכה כה), אבל אין ישנים שינת עראי חוץ לסוכה (שם נב). ותירצו בתירוצם השני: אי נמי משום שמה לא ישן והוי ברכה לבטלה, שהרי אין בידו לישן כל שעה שירצה. ולמה התוס' לא שאלו על ברכת המפיל, שיש לחוש שמה לא יישן? אלא ודאי שכל החשש דוקא בברכת הסוכה שהיא ברכת המצוות, ואין להפסיק בין הברכה למצווה, מה שאין כן ברכת המפיל שהיא ברכת השבח על מנהגו של עולם, כולם ישנים בלילה, לכן אין לחוש להפסק, ואם בירך ולא נרדם אין לו לחוש לברכה לבטלה, ועולה לו למאה ברכות - חשבון מאה ברכות הוא מערב עד ערב. ומה שכתב הרמ"א (ס"י רלט ס"א) שלא מדברים אחר ק"ש שעל המטה, כלומר שלכתחילה לא יפטט סתם, אבל דברים הנצרכים מותר לדבר.

לפי זה גם בספירת העומר, אם בירך ברכת המפיל ונמצא במטה, ונזכר שלא ספר, יעמוד - כי צריך לספור את העומר בעמידה, שנאמר (דברים טז, ט) "מהחל חרמש בקמה" אל תקרי בקמה אלא בקומה (פסקתא זוטרת פרשת אמור) - ויברך ויספור.

מנח תפלין' (ר"ה יז), שיש אומרים שאפילו פעם אחת לא הניח תפלין נאמר עליו דבר זה, ולכן יניח כדי לצאת ידי חובה. אבל וכי מרן השלחן ערוך לא ידע שזו מצוה חמורה.

מרן לשיטתו

טז. במשך השנים חשבתי לומר יותר בעומק, שמרן השלחן ערוך פסק בזה לשיטתו (בש"ע סימן רסא ס"ב) שהלכה כרבינו תם, ולשיטה זו פלג המנחה מתחיל כשלוש דקות לפני השקיעה שלנו, ולפי זה רק מי שיתפלל ערבית אחר פלג המנחה דר"ת לדעת מרן לא יוכל להניח תפלין, אבל לפני כן למרן זה יום גמור, ואפילו לא זמן תפלת ערבית, ולכן יוכל להניח תפלין. כשאמרתי למרן שכתבתי כמו שכתב (ביב"א ח"ה האה"ע ס"ז אות ד, הל"ע ח"א עמ' כט, ח"ח עמ' עמ' שכא), ויישבתי שהש"ע דיבר לפי הזמן של ר"ת, שמע, ונענע לי בראשו...

תפלין בבין השמשות

יז. אם לא הניח תפלין, ואמנם לא התפלל ערבית מבעוד יום, אבל נזכר בשקיעת החמה שלא הניח תפלין, רבותינו גזרו שבליילה לא יניח, שמא יפח בהם, כי לילה הוא זמן שינה (ע"ש"ע ס"ל ס"ב), אבל בין השמשות הוא ספק יום ספק לילה, ועוד שכל זה הוא לרבי יהודה, שלשיטתו בין השמשות הוא כשיעור שלשת רבעי מיל - 13.5 דקות, אבל שמא כרבי יוסי שכל בין השמשות של רבי יהודה הוא יום גמור, ורק בסוף הזמן הזה כהרף עין, זה נכנס וזה יוצא, הוא בין השמשות. ומעיקר הדין הלכה כרבי יוסי, ורק חומרא החמירו לחוש לרבי יהודה לגבי איסורי שבת. ולרבי יוסי יכול עדיין להניח תפלין, ושמא כר"ת שעדיין יום גמור. לכן גם בבין השמשות יברך על התפלין ויניחן, ורק אם כבר התפלל ערבית ועשאו לילה, יניחן בלא ברכה.

ספק ספיקא משם אחר

יח. יש שהקשו לדכאורה זה ספק ספיקא משם אחד, אך מרן זצ"ל ביאר בספריו (יבי"א ח"ו ח"ו"ד ס"י כג, יחוד דעת ח"ה ס"ה כב עמ' עט, וח"ו ס"ז עמ' כו, ט"ה"ב ח"ב עמ' רסה, תקנ"ג) שאין ספק ספיקא זה נחשב ס"ס משם אחד. וכיוצא בזה כתב בשו"ת מהר"ח אור זרוע (סימן רל) לעשות ספק ספיקא בבין השמשות. ועוד שעיניק איסור הנחת תפלין בלילה אינו אלא מדרבנן, ומבואר בשו"ת עין יצחק (או"ח ס"א אות ט) - לרבי יצחק אלחנן - דברבנן עבדינן ס"ס משם אחד.

יש אחד שאוהב לחפש כאלו חידושים וגוימיקים, וכתב שמי שברך המפיל ילך לישון ויקום אחרי חצי שעה, אבל לפי ההלכה מותר לדבר דברים הנצרכים, כי ברכת המפיל היא על טבעו של עולם, ולא תלוי באדם אם לא באה לו שינה. ראיתי כמה פעמים אצל מרן זצ"ל שהיה עולה למטה בשעה שתיים או שלש בלילה - לא לפני כן - ואחרי כמה דקות חוזר לחדר לכתוב, נזכר שיש הרא"ה מלונגיל שכותב כך, ומוסיף. ועולה למטה לישון, ושוב קם והולך לאט לאט - היה קשה לו - נזכר שיש ברמב"ם סתירה, ומוסיף... ומן הסתם גם היה מדבר, כי מותר לדבר דבר של צורך. לכן אם לא מצליח להירדם, ורוצה לטלפן לחברותא שלו שגם הוא מתמיד וער בשתיים בלילה, יכול לומר לו, נלמד יחד את התוס'. ואין לחוש להפסק. וכל שכן בספירת העומר.

⁶ אם הלך לישון שינת קבע, וקם מבעוד לילה ונזכר שלא התפלל ערבית, יתפלל ולאחר מכן יכול ללמוד, ואם כבר התפלל, יברך ברכות התורה, ואם שוב הולך לישון וקם, יברך שוב ברכות התורה, כמו שכתב בשו"ת יביע אומר ח"ח (האו"ח ס"ה ה).

⁷ גם הם שומעים אותנו, הייתי עכשיו בחו"ל, כמה אשכנזים פגשו אותי בליקווד ובכל מיני מקומות, ואמרו שהם שומעים את השיעור, איך מגיע מהיזדים לליקווד... ב"ה.

⁸ שמעתי שאחד הבחורים שעצרו אותו בכיכ"ל "בעוון" של לימוד תורה ושמנו אותו בבית הסוהר, במשך ארבעה ימים לא נתנו לו להניח תפלין בשום פנים ואופן, וכשביקש תפלין, כל אחד שלח אותו לשני, וצריך לבוא המפקד... ה' ירחם. עוד מקרה ששמעתי, שאחד ביקש מהסוהרת תפלין, ואמרה לו, אתה מאמין בקב"ה? אמר: כן. אמרה: הקב"ה יתן לך, הסתובבה והלכה.

⁹ לא כתבנו שהיה בבית סוהר, כי היו מכבדים את בני התורה, אנחנו היינו גרים בתל אביב, בשכונה של חילונים ברחוב רוטשילד, ליד אלנבי, והיו מכבדים אותנו, מעולם לא נתקלנו בעוניות, בדור הזה התקשורת עושה דבר נורא, אבל בזמננו היו מכבדים בני תורה.

¹⁰ אני שמח לקבל מכתבים עם הערות, כך התורה מתרחבת, צריך לעיין ולהשיב, לא דוחים סתם, ולכל היותר אם טעיתי אחזור בי, מה יש, אנחנו בני אדם, לא מלאכים.

וכן משמעו ממה שכתב בשו"ת תורת חסד מלובלין (האו"ח סימן יא אות ז), דמדאורייתא מועיל ספק ספיקא משם אחד, ורק רבנן החמירו דלא מהני. ואם כן בדרבנן מיהא לא החמירו. וכל שכן שהמטרה היא להרוויח מצוה דאורייתא של תפלין. ואף שלא מועיל ספק ספיקא בברכות, אפילו הכי אנו אומרים שייברך על התפלין, כי מועיל ספק ספיקא לברך במקום מצות עשה דאורייתא, וכמו שכתב התרומת הדשן (סי' לו) - הובא להלכה בש"ע (סימן תפט סעיף ה) - לגבי ספירת העומר שמועיל ספק ספיקא לברך, ואף שלהלכה היא מדרבנן, כיון שיש מאן דאמר הסובר שהיא מדאורייתא, וכל שכן בתפלין דאורייתא (יב"א ה"ז האו"ח סי' ז אות ה, הל"ע ח"א עמ"ל כט).

דעת המשנה ברורה

יט. אמנם המשנה ברורה בביאור הלכה (סוף סימן ל) כתב, שבבין השמשות לא יברך על התפלין, שאף שהמגן אברהם (סק"ב) כתב שזמן הנחתן עד צאת הכוכבים, מכל מקום הפרי מגדים (א"א סק"ב) מפקפק בזה, והגם שבדואי מחוייב הוא להניח, כיון שלא קיים עדיין מצות תפלין, שהרי ספק דאורייתא לחומרא, ושמן עדיין יום הוא, וכן כתב בפמ"ג (א"א סק"ג), על כל פנים הברכות אינן מעכבות. ע"כ. מי שלומד משנה ברורה וביאור הלכה לבד אומר קיבלנו הוראות המשנה ברורה וגמרנו, אבל לפי האמור כיון שבזמן בין השמשות יש ספק ספיקא, וכל עיקר הדין שלא להניח בלילה הוא מדרבנן גזירה שמה יישן בהן, לפיכך יש לברך גם כן בבין השמשות. לכן להלכה ולמעשה, מי שלא הניח תפלין ביום ששי, ובא לישיבה בקבלת שבת, ובחור אחד מוכיח לו: היום לא הרגשת טוב, קמת מאוחר, ולא הנחת תפלין. ירוץ לחדר ויניח תפלין ויברך. כי הספק ספיקא מועיל בשביל דבר דאורייתא.

צביעה בתחבושת בשבת

כ. בכל אופן תירצנו מה שהקשו, איך כתבנו בילקוט יוסף לגבי תפלין אחר ערבית נגד מרן. ובעוד דבר הקשו עלינו שלכאורה הוא נגד מרן, לגבי ברית

מילה, שבילקוט יוסף (שובע שמחות ח"ב עמ' קעח) כתבנו שמוותר לחבוש את המילה בשבת גם בתחבושת לבנה - ויוציאו אותה בזמן שלא יהיה אסון - למרות שהדם יצבע את התחבושת בצבע אדום. ואילו בשלחן ערוך (סי' שכח סעיף מה) מרן כתב: אסור להניח בגד על מכה שיוצא ממנו דם - כגון שירוד לו דם מהאף ושם טישו - מפני שהדם יצבע אותו. אך הרדב"ז (ח"ד סי' קלא) כתב, ואנו לא ראינו מימינו מי שנוהר בזה, ובודאי שחומרא יתירה היא, שאין זה דרך צביעה אלא דרך לכלוך. והנה אחד מרמות הוציא חוברת שלימה ותקף אותי, זה ודאי טעות בילקוט יוסף... איך אפשר, זה נגד מרן! טלפנתי אליו, כתבת שזה ודאי טעות וצריך לתקן, האם ראית מה שכתב על זה מרן זצ"ל בלוי"ת חן (אות צב), שהביא את הרדב"ז ולהקת פוסקים שכתבו שזה דרך לכלוך ולא דרך מלאכה ומותר. אמר, אבל זה מרן השלחן ערוך! אמרתי לו, בשלחן ערוך במקום אחר (סימן שכ סעיף כ) כתב: יש מי שאומר שהאוכל תותים - כמובן כשגדלו בחממות וכדומה ואין בעיה של תולעים, שאז ישטוף היטב שלא יהיו זבובים, יפתח את העינים ויסתכל, ואפשר לאכול - או שאר פירות הצובעים, צריך לזהר שלא יגע בידיו צבועות בבגדיו או במפה, משום צובע. ע"כ. וכתב בלשון של זהירות, ובא לומר שאין בזה איסור גמור, ומה שכתב בס"י שכ"ח לשון אסור, ידוע שבכמה מקומות כתבו לשון איסור ואינו ממש מהדין (ראה חו"ע שבת ה' עמ' טו-טז), וכאן ברור לכל שאינו מתכוין לצבוע, בדרך כלל שוטף בברז ואחר כך מנגב במגבת, ובוה אין איסור בפסיק רישיה, כמבואר בריטב"א (שבת קג. ד"ה ואי לאו). לכן מרן כתב בלשון של זהירות בעלמא. וכתב המגן אברהם (סי' שכ ס"ק כה, סי' שכח ס"ק נב) שבבגד אדום פשוט שאסור, כי בזמנם שהיו מכבסים זה היה מחזק את הצבע ונחשב כמתקן, אבל וכי ראיתם פעם מוהל שחובש בתחבושת אדומה, היום זה לא שייך, וגם התחבושת היא חד פעמית, ולכן המנהג פשוט להקל (ראה עוד בילקוט יוסף סי' שכ מלאכת צובע סעי' ו).

מראות קודש ממסעו של מרן הראש"ל פוסק הדור שליט"א בלוס אנג'לס, טקסס, ניו ג'רזי, בשבוע שעבר

